

Particularități ale dezacordului în cadrul comunicării conflictuale din discursul televizual actual

Maria-Alina Tocilă (Pintilii)
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

The current study constitutes an analysis of the verbal disagreement within the contemporary televised discourse using the theoretical framework designed by Muntigl and Turnbull (1998). At the same time, the second part of our study will illustrate a series of features of the verbal disagreement found in talk-shows and television debates, such as using address terms in order to mark disagreement, delaying the counter-affirmation or making use of the "temporal minimizers".

1. Definiții, clasificări

Definit, în sens larg, ca „expresia unui punct de vedere care diferă de cel exprimat de un alt vorbitor” (Sifianou 2012: 1554), dezacordul a cunoscut abordări variate, stîrnind, la rîndul său, dezacorduri cu privire la rolul și locul ocupat în conversație. Astfel, dacă în lucrările din anii '70-'80, dezacordul este prezentat în termeni negativi (ca o parte secundă nepreferată, neașteptată, cf. Pomerantz 1984; Ionescu-Ruxăndoiu 1999), în cercetările recente se arată că dezacordul nu trebuie evaluat numai în termeni negativi, întrucît „nu este un act marcat negativ *a priori*” (Angouri&Locher 2012: 1551). Cu alte cuvinte, dezacordul „poate crea intimitate între interlocutori” sau, dimpotrivă, poate duce la un conflict între aceștia (Angouri 2012: 1566).

În ceea ce privește tipurile de dezacord, clasificarea cea mai cunoscută este cea propusă de Anita Pomerantz, care distinge între dezacord puternic și dezacord slab. Dezacordul puternic este acel tip de dezacord prin care un participant la conversație formulează „o evaluare care este în mod direct opusă unei evaluări anterioare” (Pomerantz 1984: 74). Asemenea dezacorduri sînt puternice întrucît apar în intervenții care conțin „în mod exclusiv componente de dezacord, și nu în combinație cu componente de acord” (Pomerantz 1984: 74). Dezacordul slab, în schimb, este construit ca parțial acord/ parțial dezacord (Pomerantz 1984: 65).

Analizînd particularitățile dezacordului în mediul academic, Janie Rees-Miller distinge, la rîndul său, trei tipuri de dezacord: dezacord atenuat, dezacord neatenuat sau puternic și dezacord agravat, identificînd, pentru fiecare, o serie de mărci lingvistice specifice. Astfel, dezacordului atenuat îi corespund mărci lingvistice specifice politeții pozitive (comentariul pozitiv, umorul, folosirea persoanei I inclusive, acordul parțial) și politeții negative (întrebări, folosirea

verbelor epistemice, atenuatori de tipul *poate*, verbe ale incertitudinii) (Rees-Miller 2000: 1094-1095). Dezacordului neatenuat sau puternic îi sînt specifice afirmațiile contrare (cum ar fi *Ba da*) și așa-numitul „*verbal shadowing*”, cu alte cuvinte reluarea afirmației antevorbitorului, dar într-o formă opusă (de exemplu, A: *Nu e un om rău*. B: *Cu siguranță e un om rău*.) (Rees-Miller 2000: 1095; 1108). În fine, dezacordul agravat are ca mărci lingvistice întrebările retorice, intensificatorii, folosirea persoanei a II-a acuzatoare sau cu forța unui imperativ, vocabularul descalficator (în termenii autoarei, „*judgmental vocabulary*”) (Rees-Miller 2000: 1094).

2. Specificul dezacordului dintre invitați în emisiunile de tip talk-show și dezbateri televizată

În secțiunile ce urmează, vom analiza situații de dezacord conflictual, în contextul în care expunerea publică a invitaților la o dezbateri televizată implică atât oportunități pentru ca aceștia să-și pună în valoare imaginea publică, cât și riscul de pierdere a feței (Georgakopoulou&Patrona 2000: 325). Vom întâlni, așadar, mai rar situații în care reprezentanții unor puncte de vedere diferite să aibă o atitudine de susținere unul față de celălalt. Totdată, avînd în vedere specificul emisiunilor analizate, putem spune că avem a face cu o situație de comunicare în care dezacordul este tipul de act reactiv așteptat (și nu excepția) (v. și Ionescu-Ruxăndoiu 2003a: 418; Locher 2004: 143; Sifianou 2012: 1557).

Specificul dezacordului dintre invitați în dezbateri și talk-show-uri este dat de specificul unei interacțiuni de acest tip, dat fiind faptul că nu mai este vorba de doi interlocutori, ci de cel puțin trei (invitați și moderator prezenți în spațiul televizat) plus un al patrulea, absent, însă extrem de important în economia schimbului verbal (publicul vizat). După cum arată, printre alții, și Maria Sifianou, „acțiunile și gândurile noastre pot fi influențate de cei prezenți chiar dacă aceștia nu participă în mod direct la interacțiune”, iar „prezența unei a treia părți poate influența construcția, interpretarea și efectul unui dezacord”. Mai mult chiar, „o a treia parte poate fi decisivă în rezolvarea sau escaladarea unui conflict” (Sifianou 2012: 1558).

2.1. Pentru a evidenția specificul dezacordului dintre participanții la emisiunile televizate de tip talk-show și dezbateri, vom folosi ca punct de plecare modelul de analiză oferit de Peter Muntigl și William Turnbull, în articolul *Conversational structure and facework in arguing*. În opinia acestora, se poate vorbi despre patru tipuri de dezacord (cu referire la un corpus conținînd transcrieri ale unor interacțiuni verbale conflictuale dintre membrii unei familii), și anume:

a) susținerea nerelevanței, prin care un locutor afirmă că aserția interlocutorului său nu este relevantă în raport cu discuția în desfășurare (de exemplu: „Nu despre asta este vorba”); astfel, susținerea nerelevanței are și valoare metacomunicativă (fiind un „*meta-dispute-act*”) (Muntigl&Turnbull 1998: 229);

b) provocarea are, de obicei, forma sintactică a unui enunț interogativ (de exemplu: „Cine ți-a spus așa ceva?”) și „implică faptul că receptorul nu poate, de

fapt, să aducă nicio dovadă în favoarea afirmației sale” (Muntigl&Turnbull 1998: 229-230). Așadar, provocarea este „tipul specific de dezacord prin care un locutor pune sub semnul întrebării afirmația anterioară a interlocutorului său și cere ca acesta să furnizeze dovezi în sprijinul aserției sale, sugerînd, în același timp, că receptorul nu poate face acest lucru” (Muntigl&Turnbull 1998: 230);

c) contradicția constă în afirmarea opusului aserției interlocutorului; astfel, dacă A afirmă P, B afirmă – P (Muntigl&Turnbull 1998: 231);

d) contraafirmația constă în propunerea de către locutor a unei alternative la ceea ce a afirmat antevorbitorul său; astfel, locutorul nu contrazice direct aserția interlocutorului și deschide calea pentru negocieri asupra problemei în discuție (Muntigl&Turnbull 1998: 231) (de exemplu, „Da, dar mai important este să...”);

e) un al cincilea tip îl reprezintă o combinație a tipurilor prezentate mai sus, autorii identificînd ca frecventă combinația contradicție + contraafirmație (Muntigl&Turnbull 1998: 233).

În cele ce urmează, vom prezenta aceste tipuri de dezacord în ordinea relevanței lor pentru situația de comunicare în discuție, așadar, insistînd asupra specificului dezacordului conflictual din emisiunile televizate.

(1) Contradicție + contraafirmație

În emisiunile de tip dezbateră televizată sau talk-show, invitații intră în dezacord unii cu ceilalți pentru a-și impune punctul de vedere nu doar în fața participanților prezenți în spațiul televizat, ci, așa cum am arătat mai sus, și pentru a-i convinge pe telespectatori de adevărul afirmațiilor lor. Din acest motiv, specific corpusului nostru este al cincilea tip de dezacord, și anume contradicția urmată de contraafirmație. O simplă respingere a punctului de vedere susținut de antevorbitor nu ar fi suficientă în aceste condiții, avînd în vedere și faptul că vorbitorii se contrazic și cu scopul de a se prezenta în ipostaza de contestatari abili ai oponentilor (cf. Sifianou 2012: 1560). Din acest motiv, corpusul analizat abundă în exemple de acest tip:

(1) „EB: Deci pentru cei șase milioane↑ [șapte sute patruzeci] de mii↑//

OP: [Domnule prim-ministru.]

CA: Așa.

EB: două sute treispe români↑ + Crin Antonescu le spune că sînt demagogi.

OP: [Noi tot încercăm să^{ll} pentru REStul de români↑ să aflăm↑ să aflăm↑

CA: <Î Nu↓ domnu’ Boc. Nu↓ domnu’ Boc↓ dumneavoastră] personal sunteți demagog. Î>” (CLRVAN: 396)

(2) „EB: La asta↑ repet↓ am elimina orice context politic actual spunînd↓ prevederile care vizează drepturile președintelui↑ <R pe care le vom discuta împreună↓ R> + și vom găsi (sic!) la un acord↓ <R pentru că trebuie să găsim două treIMI↓ R> + majoritate. De aceea noi nu putem↑ + reduce numărul de parlamentari sau trece la unicameralism↓ că fără <MARC votul↑ MARC> PSD și PNL <MARC nu putem↓ MARC> cei de la PD-L.

VP: Nu↓ domnu' prim-ministru↓ reducerea numărului de parlamentari se face prin LEge↓ dumneavoastră fiind profesor de drept constituțional nu știți chestia asta.” (CLRVAN: 404)

(3) „VP: CateGORic avem nevoie de regiUni↑ și avem nevoie de o administrație locală mai eficiENTă cu mai multe puteri și care să coste mai puțin. Vreau ca aceste regiUni↑ + și sigur↓ mai departe↓ + /ă structurile celelalte↓ să fie pe criteriile euroPEne↑ adică↓ economice și sociale↓ nu ETnice. Ne vom împotriVI legii care a fost promovată↑ de a crea o regiune↑ Harghita-Covasna Mureș↓ și cred că domnu' prim-ministru ca ardeLEAN ce [e↓ nu va susține acest lucru.

MB: Dar nu e un criteriu etnic↓] domnu': Ponta.

VP: [Nu↓ TOCmai↑

MB: E un criteriu] de funcționalitate↓ credeți-mă.

VP: Îmi dați voie să am o^L? Nu cred în chestia asta. Eu cred [că puteți] fi funcționali↑ /ă:

MB: [Eu cred.]

VP: Mureșu' Harghita Bistrița. Nu trebuie să vă faceți//

MB: Nu↓ + nu.” (CLRVAN: 418)

(4) „VV: Nu↓ nu↓ mă iertați↓ mă iertați. Premieru' să ne spună când peste vreo DOuă luni↓ vor trebui să facă strategia bugetară pe doi ani↑ + să ne spună de pe-aCUMA dacă de la întâi ianuarie urcă sau nu salariile și pensiile la loc. Să ne spună dacă în septembrie↑ când vor prezenta în Guvern↓ proiectul Legii bugetului pe două mii unsprezece↓ le vor pune la loc sau nu. Pentru că altfel e un terTIP↑ ca să se deGAje acum de o anumită povară↑ mediatică și publică↓ și să treacă↑ asumarea în acest fel. TerTIPuri din astea de-un an jumate↑ noi tot înghițim.

LN: Domnule Șeitan.

MȘ: Nu este vorba de niciun terTIP. Este vorba de o strategie într-adevăr↓ pe doi ani↓ care-o să apară săptămîna viitoare↓ Guvernu' o s-o discute și va↑ [va fi trimisă în Parlament.” (CLRVAN: 429)

Primele două exemple sînt extrase dintr-o dezbatere cu un puternic caracter conflictual, fapt ce reiese și din modul în care sînt formulate contraafirmațiile. Dacă, referitor la materialul analizat, Muntigl și Turnbull arătau că, prin contraafirmație, se lasă loc pentru negocieri, în cazul celor două secvențe propuse mai sus contraafirmația se înscrie în rîndul actelor de limbaj cu un grad crescut de agresivitate. Astfel, prin contradicția și contraasertia „Nu↓ domnu' Boc↓ dumneavoastră] personal sunteți demagog”, CA își exprimă dezacordul față de afirmația precedentă a oponentului său într-o formă agravată, prin folosirea persoanei a II-a acuzatoare și a vocabularului descalificant. Tot cu dezacord agravat avem a face și în secvența (2), în care contraafirmația „reducerea numărului de parlamentari se face prin Lege” este completată cu un atac la identitatea profesională a interlocutorului („dumneavoastră fiind profesor de drept constituțional nu știți chestia asta”).

Celelalte două extrase ilustrează dezacordul neatenuat sau puternic, marcat prin folosirea conjuncției adversative „dar” („Dar nu e un criteriu etnic”), prin

reluarea în formă negativă a unor părți din discursul celuilalt (cf. Hoarță Cărăușu 2008: 238), părți cu care, evident, locutorul nu este de acord, și prin folosirea intensificatorilor, în acest caz, de tip adjectival¹ („Nu este vorba de niciun terTIP”). Avînd în vedere că formularea dezacordului nu se mai concentrează asupra identității profesionale a oponentului, în cazul acestor două exemple se poate vorbi despre contraafirmații prin care se lasă loc unei negocieri referitoare la problema în discuție.

(2) **Provocarea** este un tip de dezacord care poate fi discutat și ca strategie a impoliteții (cf. Bousfield 2008: 132), fiind caracteristic interacțiunilor verbale cu un pronunțat caracter agresiv. În exemplele de mai jos, provocarea apare asociată cu întreruperi și suprapuneri, aspect ce subliniază caracterul conflictual al comunicării:

(5) „RA: Domnu’ Orban↓ noi ne-am asumat un parteneriat la guvernare↓ treburile murdare le faceți dumneavoastră în Camera Deputaților↓ PSD și PNL. În ceea ce privește↑ [/ă:: COdurile↑ + a fost o prioriTate↑//

LO: [Doamna Anastase↓ ce treburi murdare] facem noi? Spuneți-mi.

RA: Păi↓ de exemplu↓ acest vot pe Adrian Năstase.” (CLRVAN: 356)

(6) „MM: Dominique Strauss-Kahn spune↑ că-n România↑ nu facem o politică socială. Eu așa interpretez. Sigur↓ domnu’: î//

GF: Ba nu:.

MM: Șeitan ne-a spus mai devreme↓ că dînșii <MARC refuză↑ MARC> orice fel de impozitare↓ graduală.

GF: progresivă.

MM: Asta a spus pînă la urmă↓ Dominique Strauss-Kahn.

LN: Da chiar↓ de ce://

MM: Că trebuie [să atacați această problemă↓ în mod în mod în mod//

VV: Domnu’ Mîtreu↓ cît erau pensiile cînd făceați dumneavoastră politică socială?]

Domnu’ Mîtreu↓

MM: [Domnu’↑ domnu’↑ stați o secundă↓ că ne-ntoarcem. Ne-ntoarcem.

VV: cît erau pensiile cînd făceați dumneavoastră politică socială?] Păi da:

MM: Era patruzeci de miliarde↑ bugetu’.

VV: Mă lăsați? Două milioane.” (CLRVAN: 446-447)

(7) „MȘ: Vreau să revin puțin la:: această↑ controversă pe tema↑ ce-a spus Fondu’↓ ce-am spus noi. /î: Nu trebuie faptu’↑ și-am participat la discuțiile cu Fondu’↓ nu trebuie uitat faptu’ că însuși Jeffrey Franks↑ care este reprezentantu’ Fondului aicea↓ a declarat↑ DUPă declarația lu’ Dominique Strauss-Kahn↓ că Fondu’ a veNIT cu creșterea impozitelor și-a și sta- (AK) spus CAre-au fost creșterile↓ de natura celor preci- precizate de președinte↓ douășipatru la sută TVA-u’↑ douăzeci la sută cota unică↑ și creșterea cu douăzeci la sută a salariilor bugetarilor. Lucru’ acesta s-a întîmplat//

VV: (K) Scăderea poate.

LN: (K) Scăderea.

¹ Cu privire la mărcile de intensificare a negației, v. GALR, 2005: 721-723.

MȘ: Scăderea ↓ pardon. [Ar fi ar fi fost bine dac-ar fi fost//
VV: Ați văzut dumneavoastră hîrtia asta?] Ați văzut dumneavoastră mandatu' ăsta scris?
MȘ: Am fost la discuții. Am fost la discuții." (CLRVAN: 448-449)
(8) „GF: Și noi am introdus termenu' de treizeci și unu decembrie ↓ care pentru toți cetățenii e foarte importantă (sic!). În propunerea [inițială nu exista//
VV: Oare domnu' Frunda?]
GF: un termen limită. [E-adevărat? Era à la longue (a la long).
VV: Dom'le ↓ oare? Oare?] Domnu' Frunda ↓ oare?
GF: Da domnu'. Da ↓ da." (CLRVAN: 453)

Fiind vorba despre forme agravate ale dezacordului, se remarcă folosirea persoanei a II-a acuzatoare („cînd făceați dumneavoastră politică socială”), a interogațiilor retorice repetate cu rol de intensificare a dezacordului („Dom'le ↓ oare? Oare?] Domnu' Frunda ↓ oare?”), a adverbului „oare” care pune sub semnul întrebării valoarea de adevăr a afirmației antevorbitorului și a imperativului prin care se atacă fața negativă a acestuia („Spuneți-mi”). Provocarea este, așadar, o formă agresivă de exprimare a dezacordului, prin care este atacată competența celuilalt, avînd în vedere implicarea faptului că interlocutorul nu își poate susține afirmația (Muntigl&Turnbull 1998: 243).

(3) Contradicție + contraafirmație + provocare

Deși mai puțin frecventă, combinarea acestor tipuri de dezacord este și ea specifică interacțiunilor conflictuale. În corpusul analizat, provocarea ca parte a acestui tip de dezacord apare formulată sub forma unui imperativ, mai exact prin folosirea verbului „a spune” (prin intermediul căruia vorbitorul îi solicită dovezi oponentului său):

(9) „DF: Un minut. Pentru că intrăm să intrăm într-o ZOnă ↑ (AK) riscăm să intrăm ↑ + într-o zonă a discuțiilor ↑ în care <MARC nimeni ↓ MARC> + nu vrea să intre în două mii zece. [Permiteți-mi să vă citesc ↓
CMA: Păi nu ↓ dumneaVOAstră nu vreți ↓] domnu' ministru'. Spuneți unde ↑ aNUme.” (CLRVAN: 427)
(10) „DF: Vă deranjează cuvîntul] „și” ↑//
CMA: Ce înseamnă asta ↑ domnu' ministru ↓ [pentru dumneavoastră?
DF: Înseamnă] <MARC exact MARC> acel lucru ↓ [că sînt ↑ înseamnă
CMA: În LOGica dumneavoastră] ce înseamnă cuvîntul „și” aici?
DF: înseamnă ↓ Nu în logica mea ↓ în logica ORICăru] [vorbitor de limbă română.
CMA: Păi ↓ nu. Vă spun eu ↓] că ăsta-i un articol scris de un maghiar FOARte deștept. ++ Dar dumneavoastră nu v-ați prins. Spuneți ↓ vă rog. (MB se încruntă, CMA zîmbește)” (CLRVAN: 427)

Secvențele fac parte din transcrierea aceleiași emisiuni, tema fiind Legea Educației, iar dezacordul sub forma contradicție + contraafirmație + provocare este formulat de același invitat, CMA. În ambele exemple apare și conectorul „păi”, cu rolul argumentativ de obiecție (GALR 2005: 734). Cea dintîi secvență

este un dezacord puternic, avînd în vedere folosirea persoanei a II-a acuzatoare (locutorul răspunzînd, astfel, folosirii de către DF a persoanei I inclusive). În cea de-a doua secvență, dezacordul este inițial unul agravat (se remarcă folosirea, mai înfîi, a provocării, sub forma interogațiilor, apoi a comentariului prin care se pune sub semnul întrebării capacitatea intelectuală a interlocutorului: „Dar dumneavoastră nu v-ați prins”), pentru ca în final să apară performativul „vă rog”, care, de obicei, îndeplinește rolul unui atenuator. Avînd în vedere, însă, și nivelul nonverbal al comunicării (CMA zîmbește), folosirea unei strategii a politetii în acest context apare ca o concesie pe care locutorul, văzîndu-se în ipostaza de învingător în acest duel verbal, este dispus să o facă în fața interlocutorului învins.

(4) Susținerea nerelevanței este, după Muntigl și Turnbull, forma cea mai agravată de dezacord, întrucît, exprimînd dezacordul „prin suprapunere sau fără pauză față de intervenția precedentă”, se exprimă „opozitia pură care limitează orice discuție ulterioară” (1998: 243). În plus, prin susținerea nerelevanței se atacă „abilitatea socială fundamentală a unui participant la conversație, și anume cea de a aduce contribuții conversaționale relevante” (Muntigl&Turnbull 1998: 243). În cazul emisiunilor televizate, afirmarea nerelevanței afirmațiilor unui invitat intră, prin convenție, în atribuțiile moderatorului, care apelează, de cele mai multe ori, la atenuatori. Cînd conflictul dintre invitați escaladează, nemaifiind mediat de către moderator, participanții la dezbateri își pot exprima dezacordul în această formă agravată, prin care este atacată capacitatea interlocutorului de a înțelege o problemă dezbătută și, prin urmare, de a fi relevant.

În corpusul analizat, am identificat două forme de exprimare a acestui tip de dezacord, și anume:

a) susținerea nerelevanței prin evidențierea rolului interlocutorului în schimbul verbal – caracterizează o atitudine puternic agresivă, vorbitorul care își exprimă dezacordul invocînd incompetența celuilalt de a înțelege problema discutată sau de a recepta (corect) un mesaj. În exemplele de mai jos, VP și APV resping afirmațiile anterioare ca nerelevante, atacînd nu doar competența conversațională a interlocutorilor, ci și – sau mai ales – pe cea profesională:

- (11) „EB: În ordonanța cealaltă↑ am reDUS↑ dac-ați putut să citiți cu MAre atenție↑//
VP: Nu. Curtea Constituțională v-a declarat-[o și pe aceea neconstituțională.
EB: numărul și personalului] din cabinetul demnitarului↓ + acela pe care l-ați umFLAT dumneavoastră↑//
VP: Sînteți ridicol↓ iertați-mă.
EB: cabinetul demnitarului. Uitați-vă↓//
OP: [Domnu' Ponta↓ vă rugăm frumos. Trebuie să vă atragem atenția↑//
VP: <F Curtea Constituțională v-a dat (AK) v-a declarat-o] neconstituțională. F>
OP: asupra cuVINtelor pe care le folosiți.
EB: Tot ce-ați umflat voi de la PNL și PSD↑//
VP: Nu↓ e clar↓ [e clar că nu știți despre ce vorbesc.” (CLRVAN: 412)

(12) „VZ: ce vreau eu să spun ca social-democrat? Ce-ați spus dumneavoastră e treaba dumneavoastră↓ cum vă comportați este↑ respectu' care-l (sic!) aveți pentru cetățeni. Noi am (AK) eu am înțeles de la dumneavoastră astăzi↑ și de la distinsul dumneavoastră șef Emil Boc↑ că unu↓ România nu va ieși din criză nici anul acesta↑ <F și mai mult↓ F> ++ toți colegii de-aici au spus același lucru↓ că <MARC românii↑ MARC> nu vor trăi nici anul acesta mai bine. Deși↑ [vă rog frumos să mă lăsați și pe mine să vă↓ <Î Cu resPECT↓ + lăsați-mă să vorbesc și eu doamna Vass. Î>

APV.: Deci nu m-ați ascultat. Deși am spus că:↑ primul dumneavoastră↑ (AK) prima dumneavoastră obligație] ați spus este s-ascultați↓ [eu nu am spus așa ceva.” (D1)

Prin afirmația „e clar că nu știți despre ce vorbesc”, lui EB i se neagă cunoștințele cu privire la Constituție, în timp ce, în al doilea exemplu, APV pune sub semnul întrebării capacitatea lui VZ de a asculta, în contextul în care chiar VZ a afirmat anterior că a asculta este principala obligație a unui politician.

b) susținerea nerelevanței prin evidențierea rolului locutorului în schimbul verbal – este o formă atenuată a acestui tip de dezacord, prin care se evită atacarea identității profesionale a interlocutorului. Deși este implicată capacitatea celui alt de a contribui într-un mod relevant la conversație/discuție, aducerea în prim-plan a vorbitorului face ca atenția să fie îndreptată într-o altă direcție, și nu neapărat asupra conținutului implicit al aserției:

(13) „MT: Am fost și noi în opoziție↓ când erați dumneavoastră la putere↑//

AN: Știu. Știu↓ e-adevărat.

MT: și cineva a spus ciocu' mic↓ prima dată. Da' da::↑ + na.

AN: /î: E adevărat↓ de la dumneavoastră a apărut însă↑ + ați învățat repede formula asta↓ și cineva de la dumneavoastră//

MT: Bun↓ deci cine-a făcut primu' pas. [Deci dacă ne dăm pă replici↑

LO: Domnu' Toader↓ doamna] ciocu' mic e membră a Partidului Democrat.

MT: <R Nu nu nu. R> Cio- [eu vorbesc de prima afirmație↓ prima dată.” (CLR VAN: 495-496)

(14) „AN: Dar dumneavoastră aveți o majoriTAte:↑ [construită conjunctural↑]//

MT: Nu avem. [Nu↓ nu avem.] Domnu' Năstase↓ nu avem. Nu.

AN pentru că n-ați câștigat majoritatea prin alegeri parlamentare.

MT: Deci↓ domnu' Năstase↓ [eu vorbesc de majoritatea votului din Parlament.” (CLR VAN: 496)

În ambele exemple, susținerea nerelevanței prin evidențierea rolului locutorului în schimbul verbal are aceeași formă (poate nu întîmplător, avînd în vedere că este vorba despre același invitat, MT), și anume: prefață cu rol de opoziție („Nu nu nu”, respectiv „Deci↓ domnu' Năstase”) + deictic personal + verb al spunerii + prezentarea temei reale.

(5) **Contradicția** apare în formă simplă doar în situația unor dezacorduri punctuale, în cazul cărora locutorul fie nu simte nevoia să o completeze cu o contraafirmație, fie nu face acest lucru deoarece se trece la alte teme de dezbatere:

- (15) „LO: Doamna Anastase↓ dar dacă sînteți așa mare luptătoare antiNăsTase↑ și [pentru:: + MERSul↑
RA: Da’ nu sînt o luptătoare] antiNăsTase↓ domnu’ Orban.
LO: pentru mersul înainte al justiției↑ de ce-ați ținut aproape două luni de zile dosaru’ în sertar?
RA: Domnu’: Orban↓ v-am mai expliCAT↑//
LO: Ați recunoscut [public lucrul ăsta.
RA: am explicat public↓] sigur↓ am explicat public.” (CLRVAN: 355)
- (16) „MM: Stați ușor. Și banii care-i (sic!) aveam eu ca ministru de de la de la investiții↓ dintr-un PIB de <MARC patruzeci MARC> de miliarde↑ era mai MAre↑//
VV: Nu-i adevărat.
MM: (AK) erau mai mulți bani [decît ați avut dumneavoastră acuma.
VV: Nu-i adevărat.] Ca procent nu-i adevărat.
MM: [N-am dat procent. Ca vaLOAre. /ei↑ exact.” (CLRVAN: 446-447)

După Muntigl și Turnbull, contradicția este mai puțin amenințătoare pentru fața interlocutorului decît susținerea nerelevanței și provocarea, deoarece „nu atacă în mod direct competența și raționalitatea celuilalt vorbitor” (1998: 244). Forța sa de amenințare a feței celuilalt este dată de „mărcile de opoziție prin care se respinge afirmația celuilalt în mod direct și nonambiguu” (Muntigl&Turnbull 1998: 244).

2.2. Pe lângă formele specifice ale dezacordului prezentate mai sus, se impune evidențierea altor particularități ale dezacordului verbal dintre participanții la emisiunile analizate, și anume: prezența apelativelor ca mărci ale dezacordului (conjugate cu intonația specifică, întreruperi și suprapuneri); amînarea contraafirmației în urma negocierii/disputării dreptului la cuvînt; utilizarea „minimalizatorilor temporali” (*cf.* Clayman, 2001), specifice interacțiunilor verbale televizate, prin care se atenuază forța ilocutionară a dezacordului; imposibilitatea corelării tipului de dezacord (atenuat sau neatenuat) cu distanța socială dintre participanți.

(a) Prezența apelativelor ca mărci ale dezacordului (conjugate cu intonația specifică, întreruperi și suprapuneri) este o particularitate a comunicării în context instituțional. Mărcile dezacordului „reprezintă un tip de mărci ale schimbării rolului conversațional”, înscriindu-se în „categoria mărcilor ascultătorului” (Hoarță Cărăușu 2008: 239). Este mai puțin probabil, însă, ca în conversația spontană să fie folosite vocative repetate, cu rolul de a anunța intenția de preluare a rolului de locutor, așa cum se întîmplă în interacțiunea mediată controlată. Evident, folosirea apelativelor de tipul „domnule”, „domnule ministru”, „domnu’ X” este motivată, în primul rînd, de distanța socială dintre participanții la dezbateri. În al doilea rînd, repetarea apelativelor, de cele mai multe ori în cadrul unor suprapuneri, își găsește justificarea în modul de organizare a schimburilor verbale din cadrul emisiunilor televizate, în care concurența pentru dreptul la cuvînt este ridicată. Nu în ultimul rînd, repetarea acestor formule de adresare este

motivată și de dorința participantului la discuție de a obține mai întâi rolul de locutor, astfel încât contraafirmația sa să nu apară în cadrul unei suprapunerii, lucru ce ar putea afecta receptarea argumentului adus de către ceilalți. Cu alte cuvinte, prin reluarea apelativelor, vorbitorul amână formularea contraafirmației (până la obținerea clară a rolului de locutor), fără să amâne însă și semnalarea existenței unui dezacord:

(17) „CMA: Păi↓ e o discuție. E o eviTAre a cuvîntului „traDUcere”↓ ca să vă spun ce cred eu personal. <MARC Și MARC> în limba română↓ domnu’ ministru. Puteți să: + verificați↓ adică↓ nu e cum spuneți dumneavoastră. ÎnTÎI↓ toți copiii vor învăȚA↓ + de <MARC Nagy Istvan↓ MARC> (Noghi Istvan) ++ și aPOI de-abia↑ dacă se resPECTă legea↑ + vor învăța că <MARC Nagy Istvan↑ MARC> este Ștefan cel Mare. Cu tot resPECTul↓ + asta este adevărul↓ și dacă vreți să mă combateți↓ aveți libertate.

MB: Dom- domnu-//

DF: <P Domnule ministru↓ cred că: P>//

MB: domnule↓ domnule ministru↓ astea-s povești.” (CLRVAN: 424)

(18) „LO: pentru mersul înainte al justiției↑ de ce-ați ținut aproape două luni de zile dosaru’ în sertar?

RA: Domnu’: Orban↓ v-am mai expliCAT↑//

LO: Ați recunoscut [public lucrul ăsta.

RA: am explicat public↓] sigur↓ am explicat public.

LO: <Î Păi cum adica? Î> Ați ținut două luni de zile aproape în dosarul domnului Năstase în dosar↓ când (AK) în serTAR↓ când veNEA↑ <R [raportul pă justiție] al Comisiei Europene↑ [care proBAbil↓ elaborarea lui a început chiar în perioada respectivă? R>]

RA: [Domnule Orban↓] [domnule Orban↓ raportul Comisiei pe jusTIție↑] viza↑ + și:↑ + CODurile.” (CLRVAN: 355-356)

(b) Amânarea contraafirmației în urma negocierii/disputării dreptului la cuvînt este o particularitate a dezacordului din cadrul emisiunilor televizate ce decurge direct din specificul contractului comunicațional. Secvența (19) este un exemplu elocvent în acest sens, invitatul MT întrerupîndu-l pe AN pentru a-și exprima dezacordul cu privire la afirmațiile despre negocierile dintre partide. Această întrerupere generează o întregă negociere cu privire la preluarea rolului de locutor, dezacordul fiind unul atenuat. În cele din urmă, MT este nevoit să-și amâne contraafirmația (anunțată în toate cele trei intervenții: „totuși haideți să^{ll} Nu vreau să rămînă așa”; „da’ să nu rămînă”; „da’ totuși”), după ce AN își însușește rolul de moderator, cerîndu-i să rețină ideea și să o comenteze mai tîrziu:

(19) „AN: Deci↓ am și făcut o intervenție Publică la un moment dat↓ + <MARC în plen↓ MARC> și am cerut să fim solidari cu reprezentanții dumneavoastră din comisie↓ care au fost dezavuați↑ de către grupu’ parlamentar în plen. Și n-ați intervenit atunci↓ + de față cu toți cei de acolo. Pentru că:↑ + de fiecare dată cînd coMIsia venea↓ cu un punct de vedere↑ care fuSEse agreat↑ și de către reprezentanții

dumneavoastră↓ un reprezentant al grupului venea în plen și spunea↑ <CIT Nu mai sîntem de acord cu punctu' [de vedere exprimat CIT]>.

MT: Nu↓ domnu' Năstase↓] totuși haideți să^{ll} Nu vreau să rămînă așa:.

AN: Nu↓ haideți//

MT: Nu↓ da' să nu rămînă.

AN: Iertați-mă↓ dați-mi voie [să duc raționamentu' ↓

MT: Vă rog↓ vă rog↓] da' totuși↑//

AN: Rețineți [aspectul ăsta↓ și o să comentați după aceea.

MT: Bun. Rețin↓ și vă explic după aceea. Da.]

OS: Vă rog și eu același lucru↓ domnule Toader.” (CLRVAN: 488-489)

În secvența (20), același invitat MT este nevoit să-și amîne contraafirmația, avînd în vedere faptul că AN nu este dispus să cedeze rolul de locutor. Cînd, în sfîrșit, reușește să preia cuvîntul (după ce și-a anunțat dezacordul prin contradicție și prin susținerea nerelevanței), MT atenuază dezacordul printr-o prefață metalingvistică (o altă amînare² a contraafirmației), al cărei rol este de a-l legitima ca locutor din perspectiva contractului de comunicare:

(20) „AN: Dar dumneavoastră aveți o majoriTAte:↑ [construită conjunctural↑]//

MT: Nu avem. [Nu↓ nu avem.] Domnu' Năstase↓ nu avem. Nu.

AN pentru că n-ați cîștigat majoritatea prin alegeri parlamentare.

MT: Deci↓ domnu' Năstase↓ [eu vorbesc de majoritatea votului din Parlament.

AN: Și de-asta lucrați cu materialul clientului↑] și tre' să cumpărați:↑ ++ bucată cu bucată.

MT: Bun↓ v-am ascultat. Deci v-am ascultat↓ și acuma dau și eu replica. MajoriTAtea din Parlament care hotărăște votu'↑ care e suveRAN↓ plenu' este suveran↓ că ne place sau nu ne place↓ ce se-ntîmplă↑ aia se face↓ + această majoritate↑ nu s-a regăsit în comisia de muncă. Mai mult decît atîta↓ + cu o săptăMîină înainte↑ + dumneavoastră↑ PSD-u'↑ + ați solicitat suplimentarea cu trei locuri↑ la niște^{ll} Vorba aia↓ Aura Vasile este//” (CLRVAN: 496)

(c) „Minimalizatorii temporali” (Clayman 2001) sînt mărci ale politeții prin care se atenuază forța ilocutionară a dezacordului, specifici, de asemenea, emisiunilor televizate (în care există o constrîngere temporală). Aceștia sînt folosiți ca prefete ale exprimării dezacordului și apar, adesea, în contextul unor schimburi verbale caracterizate prin întreruperi și suprapuneri, în care se manifestă o competiție crescută pentru preluarea rolului de locutor (Georgakopoulou&Patrona 2000: 333). În exemplul de mai jos, MȘ reușește, după două încercări eșuate (intervenții prin care își exprimă dezacordul puternic, inclusiv printr-o întrebare retorică), să preia rolul de locutor pentru a-și putea dezvolta contraafirmația. Odată cîștigat dreptul la cuvînt, agresivitatea se

² Pentru amînarea dezacordului, v. Georgakopoulou și Patrona 2000: 330-332.

diminuează, locutorul apelînd la folosirea unui minimalizator temporal, prin care își exprimă deferența față de interlocutor:

(21) „MM: dar am făcut și eu parte dintr-un guVERN↓ și cred că e un guvern care-a avut performanță↓//

MȘ: Da' ↓ n-am [criticat guvernul] dumneavoastră.

MM: este recunoscut de toată lumea.] E-adevărat. Să știți că nu e chiar așa. Sigur că eXISTă un prim-ministru↓ și vreau să spun că Adrian Năstase eRA un prim-ministru autoriTAR cum știa toată lumea↓ dar în Niciun caz nu venea să-mi facă curățenie mie sau altcuiva în minister. Nu-mi dădea el <MARC soluția MARC>. [Va trebui să faci așa sau așa sau așa.

MȘ: Da' credeți că mie vine cineva să-mi facă curățenie] în minister?

MM: Ni se spunea↓ ASta este problema care e-n FAța noastră↓ dă soluția↓ soluția o aduceai tu.

MȘ: Tot ce-a însemnat^{ll} *Dac-o să-mi permițeți o secundă*. Tot ce-nseamnă legislație de PENSii↑ de asistență sociAlă↑ pe care o refacem acum ca: /î lege nouă↓//” (CLRVAN: 456-457, s.n.)

(d) Studiile asupra dezacordului în diferite contexte de comunicare i-au condus pe cercetători la concluzia că dezacordul puternic este un semn al apropierii dintre interlocutori, avînd o frecvență ridicată în rîndul membrilor unei familii sau prietenilor apropiați, în timp ce dezacordul atenuat este un semn al distanței, apărînd în cazul unor interlocutori care nu se cunosc bine sau care trebuie să rămîină neutri (Schnurr&Chan 2011: 195). În cazul corpusului analizat, o asemenea concluzie este imposibilă, avînd în vedere prezența în proporții relativ egale a dezacordului puternic și a dezacordului atenuat, fapt ce ne conduce la ideea că distanța socială dintre invitați nu mai este relevantă pentru modul de exprimare a dezacordului în emisiunile în care este implicată o concurență mare între participanți. Avînd în vedere expunerea publică, nu mai avem a face cu o simplă exprimare a unui dezacord, ci cu o adevărată luptă pentru păstrarea propriei fețe și pentru construirea identității în termeni de competență, putere, încredere etc. Iar construirea identității „se realizează în mod dinamic și se poate schimba de la un moment la altul în cadrul unei interacțiuni: provocîndu-și unul altuia sugestiile și punctele de vedere, interlocutorii se poziționează fiecare ca persoana cea mai puternică, atribuind, în același timp, celuilalt poziții mai puțin puternice” (Schnurr&Chan 2011: 196).

Secvențele următoare sînt extrase din aceeași dezbateră pe tema Legii Educației și cuprind schimburi verbale conflictuale dintre aceiași invitați, CMA și MB (cel din urmă, de etnie maghiară). În primul exemplu, deși MB subliniază relațiile foarte bune dintre el și CMA, dezacordul este exprimat prin folosirea unor atenuatori, cum este enunțul metacomunicativ „Dacă-mi permițeți”. În cea de-a doua secvență, în schimb, dezacordul este unul agravat, deși MB i se adresează lui CMA făcînd referire la statutul său social („domnule↓ domnule ministru”):

- (22) „CMA: doar cu această materie↑ NU cred că se va putea descurca în viitor.
MB: Dacă-mi permiteți↑ =
LM: = Vă rog.
MB: e:-^L În primu' rînd↓ vedeți↓ noi SÎNtem↑ în relații foarte bune. Și apropo de reciprocitate↓ + dumneavoastră↑ mă apostrofați ca:↑ + [domnu' BELA.
CMA: Nu↓ mă iertați.] [Nu nu.
MB: Nu nu.] [M-am referit↑
CMA: Am făcut o dife-] am am puncTAT diferența de <xxx>.
MB: m-am referit la: altceva.” (CLRVAN: 420)
- (23) „CMA: Păi↓ e o discuție. E o eviTARE a cuvîntului „traDUcere”↓ ca să vă spun ce cred eu personal. <MARC Și MARC> în limba română↓ domnu' ministru. Puteți să: + verificați↓ adică↓ nu e cum spuneți dumneavoastră. ÎnTÎI↓ toți copiii vor învăȚA↓ + de <MARC Nagy Istvan↓ MARC> (Noghi Istvan) ++ și aPOI de-abia↑ dacă se resPECTă legea↑ + vor învăța că <MARC Nagy Istvan↑ MARC> este Ștefan cel Mare. Cu tot resPECTul↓ + asta este adevărul↓ și dacă vreți să mă combateți↓ aveți libertate.
MB: Dom- domnu-//
DF: <P Domnule ministru↓ cred că: P>//
MB: domnule↓ domnule ministru↓ astea-s povești.
CMA: Da↓ da' lăsați-l [pe domnul ministru să comBATă. Nu-l apărați dumneavoastră↓ vă rog mult.
MB: Da' SINCer↓ da' SINCer↓ sînt povești.] Da' combe- com-^L Hai să <xxx>
DF: Bun. Eu↑ eu↑ ++ acuma↓ cred că <xxx> //
MB: Eu în <MARC viața MARC> mea n-am auzit [că Ștefan cel Mare ar fi fost tradus↑ /ă: +++ în vreun fel.” (CLRVAN: 424)

În secvența (23), avem a face cu o contraafirmație formulată într-o manieră agravantă, prin calificarea negativă a discursului oponentului și trimiterea la experiența de viață a locutorului.

Dezacordul este, așadar, în cadrul relației dintre participanții la emisiunile de tip talk-show și dezbateri televizate, o formă complexă a comunicării conflictuale, prin care invitații acționează atât asupra propriei fețe, cât și asupra feței celuilalt.

Bibliografie

A. Surse:

- Hoară Cărașu, Luminița (coord.), *Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2013 [= CLRVAN].
Tocilă (Pintilii) Maria-Alina, *Au guvernat pentru ei*, Realitatea TV, 31 martie 2011 (transcriere) (D1).

B. Lucrări și articole

- Academia Română, *Gramatica limbii române, I. Cuvântul, II. Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005.
Angouri, Jo, *Managing disagreement in problem solving meeting talk*, în „Journal of Pragmatics”, 2012, 44, p. 1565-1579.
Angouri, Jo; Locher, Miriam A., *Theorising disagreement*, în „Journal of Pragmatics”, 2012, 44, p. 1549-1553.

- Bousfield, Derek, *Impoliteness in Interaction*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2008.
- Clayman, Steven E., *Answers and evasions*, în „Language in Society”, 2001, 30, p. 403-442.
- Georgakopoulou, Alexandra; Patrona, Marianna, *Disagreements in television discussion: How small can small screen arguments be?*, în „Pragmatics”, 2000, 10:3, p. 323-338.
- Gruber, H., *Disagreeing: Sequential placement and internal structure of disagreements in conflict episodes*, în „Text”, 1998, 18 (4), 467-504.
- Hoară Cărașu, Luminița, *Teorii și practici ale comunicării*, Editura Cermi, Iași, 2008.
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația. Structuri și strategii*, Editura All Educational, București, 1999.
- Pomerantz, Anita, *Agreeing and disagreeing with assessments: some features of referred/dispreferred turn shapes*, în Atkinson, M.; Heritage, J., *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, p. 57-103.
- Rees-Miller, Janie, *Power, severity, and context in disagreement*, în „Journal of Pragmatics”, 2000, 32, p. 1087-1111.
- Schnurr, Stephanie; Chan, Angela, *Exploring another side of co-leadership: Negotiating professional identities through face-work in disagreements*, în „Language in Society”, 2011, 40, p. 187-209.
- Sifianou, Maria, *Disagreements, face and politeness*, în „Journal of Pragmatics”, 2012, 44, p. 1554-1564.